

Sú sankcie nástrojom demokratizácie Bieloruska?

Pavel Usov | 11.03.2010

Otázka sankcií proti bieloruskému režimu sa znova ocitla na programe dňa. To znamená, že demokratizácia Bieloruska, na ktorú sa tak spoliehala Európa, sa skončila úspešným zlyhaním. V skutočnosti žiadna demokratizácia sa nikdy nezačala a ukázalo sa, že všetky hlboké úklony Lukašenka smerom k EÚ zostali iba poklonami, a aj to nie veľmi neohrabanými. Prezident Bieloruska si nezvykol ohýbať chrbát pred Západom, iba pred očami „staršieho brata“ si dovoľuje takú slabosť. Demokratizácia Bieloruska je pekný mýtus, vytvorený Európou pre vnútorné potreby, v ktorý sama uverila a zrejme ešte naďalej verí.

Európska únia dúfala do poslednej chvíle, že situácia v Bielorusku sa zlepšuje, že tento proces je nezvratný a vystačí iba niekoľko návštev vedúcich predstaviteľov európskych štátov v Minsku a Lukašenko sa zmení na demokrata. Pravdou je, že objavili sa konzultatívne rady a boli zaregistrované demokratické organizácie Hnutie za slobodu a Pravicová aliancia, ale to na obsah bieloruskej politiky nemalo nijaký vplyv. Rovnako ako v minulosti polícia tvrdo rozháňala opozičné demonštrácie a opoziční aktivisti sú zatváraní za údajné útoky na ochrancov zákona. Za členstvo v zaregistrovaných a úplne bezproblémových nezávislých organizáciách, ako napr. vo Zväze spisovateľov (v Bielorusku pôsobia dve spisovateľské organizácie), hrozí strata zamestnania. Inak povedané, bieloruský režim sa síce usmieva na Európu, keď žiada o úvery a investície, ale neľútostne likvidoval a likviduje všetkých oponentov v domácej politike.

Čo sa náhle zmenilo v politike bieloruského režimu, že EÚ opätovne začala hovoriť o návrate k sankciám? V podstate sa nezmenilo nič, s výnimkou toho, že bieloruská štátna moc uskutočnila ďalší úder proti už dávno rozdelenému Zväzu Poliakov v Bielorusku (ZPB), ktorý od roku 2005 pôsobí vo svojej „závislej“ i „nezávislej“ podobe. Prvým štátom, ktorý prejavil znepokojenie aktivitami bieloruského režimu, bolo Poľsko. Je to prirodzené, keďže tento útok moci na „nezávislú“ časť ZPB bol pochopený ako útok proti samotným Poliakom, žijúcim v Bielorusku. Práve tak charakterizovali situáciu v Bielorusku poľské médiá, keď vládnu politiku označovali ako „poľovačku na Poliakov“. Poľská vláda, ktorá je iniciátorom Východného partnerstva a začiatku dialógu s bieloruským režimom, vyhodnotila kroky bieloruského režimu vo vzťahu k „nezávislému“ ZPB ako „uhryznutie priateľsky podanej ruky.“

Treba poznamenať, že politika vlády vo vzťahu k akýmkoľvek bieloruským demokratickým organizáciám je rovnako tvrdá a bezzásadová, ako v prípade nezávislého ZPB. Napriek tomu však v prípade týchto organizácií, voči ktorým bieloruská štátna moc vedie neustále represie, EÚ dávno zavrela oči. Inak povedané, ak by sa režim nepošmykol na ZPB, otázka sankcií by nebola otvorená. Na druhej strane práve situácia, ktorá vznikla v súvislosti s dianím v tejto organizácii, umožnila otvorene hovoriť o konci „liberalizácie“ režimu.

Liberalizácia verzus demokratizácia

Liberalizovať, nemožno demokratizovať. Čiarka je umiestená správne! Režim sa skutočne liberalizuje, postupne a so škripaním, ale hýbe sa touto ťažkou, ale istou cestou. Problémom je, že do spomínanému peknému slovu „liberalizácia“ moc, opozícia aj Európa prikladajú odlišný význam. V tejto súvislosti by azda nezaškodilo

trochu teórie. Známy americký politológ Juan Linz pred mnohými rokmi upozornil na to, že liberalizácia nie je symbolom demokratizácie a týka sa výlučne ekonomických procesov, ich transformácie v nedemokratických a neliberálnych režimoch, ako napr. v prípade komunistických režimov. Navyše, liberalizácia môže vylučovať demokratizáciu a zďaleka nie vždy sa liberalizácia stávala príčinou demokratizácie. Napriek tomu daný proces nemá vplyv na stabilitu a pretrvávanie režimu. Liberálne autoritatívne režimy môžu prežiť rovnako dlhý čas ako neliberálne. Kým je moc schopná a má možnosti donútiť svojich občanov, aby sa jej chceli podriaďovať, nedemokratický režim bude pretrvávajúť.

Liberalizácia bieloruského ekonomického systému, ktorý predstavuje zmes rozličných štýlov riadenia a foriem vlastníctva, absolútne neznamenala demokratizáciu politického systému. Demokratizácia nebola ani len naznačená, nanajvýš sa ju niekto veľmi intenzívne pokúšal nájsť a aj ju zrejme objavil. Bieloruský režim je vo svojej politike racionálny a metodický. Nikdy nebude ochotný siahnuť k politickým ústupkom a zmysel liberalizácii spočíva výlučne v hľadaní nových zdrojov, ktoré by existujúci režim upevnili. Inak povedané, bieloruský režim môže vládnuť a bieloruská spoločnosť je zatiaľ stále ochotná podriaďovať sa jeho vôli. Vzniknutú situáciu nemôže ovplyvniť žiadna liberalizácia.

Nezávislosť verzus demokracia

Navyše – nezávislosť bez demokracie alebo demokracia bez nezávislosti predstavuje viac než rečnícku otázku. Na jednej strane sotva možno predpokladať, žeby strata nezávislosti v prípade Bieloruska pomohla rozvoju demokracie. Na druhej strane však je rovnako ťažké byť presvedčený o tom, že bez demokracie by bola možná reálna nezávislosť Bieloruska. Bieloruský autoritatívny režim je nestály a nezávislosť

krajiny chápe veľmi široko. Osobne neverím, že sa Lukašenko niekedy stane garantom nezávislosti Bieloruska. Nezávislosť preň bola a zostáva predmetom obchodu, ale iba s Ruskom. Môže sa stať, že Bielorusko nebude mať ani demokraciu, ani suverenitu.

Zachovanie nezávislosti Bieloruska sa stalo ďalšou ilúziou, v ktorú verí EÚ a kvôli ktorej je pripravená obetovať demokraciu. Práve to sa stalo jedným z dôvodov zrušenia sankcií proti režimu, hoci tento krok vyplýval skôr z ich neefektívnosti, ako z morálnej motivácie. Napriek tomu hlavnou tézou novej európskej stratégie vo vzťahu k Bielorusku sa stal rozvoj dialógu s režimom s cieľom vtažiť ho do sféry politického vplyvu EÚ a „zachrániť“ tak nezávislosť Bieloruska. Argumentom v prospech správnosti novej európskej politiky boli aj pravidelné ekonomické vojny medzi Bieloruskom a Ruskom. Tie boli interpretované ako výsledok Lukašenkovej snahy byť nezávislým pri prijímaní svojich rozhodnutí od Moskvy a nespokojnosťou Ruska s procesom zblížovania medzi Bieloruskom a EÚ. Lukašenkov režim začal byť vnímaný ako samostatný. EÚ sa začala nazdávať, že nezávislosť a trvalosť zahraničnopolitickej voľby režimu závisia od suverenity krajiny. Preto EÚ, ktorá nemohla zachrániť demokraciu v Bielorusku, pristúpila k zachraňovaniu jeho suverenity v nádeji, že to prispeje k rozvoju demokracie.

Efektivita sankcií

Vo svetle najnovších udalostí sa jasne ukázalo, že buď Lukašenka až tak priateľstvo s EÚ netrápi, alebo si je už definitívne istý, že záujem Európy „zachrániť suverenitu Bieloruska“ je natoľko silný, že ju to donúti prehltnúť ďalšiu trpkú pilulku od neho. A opäť sa vraciame k otázke ceny suverenity. Lukašenko ako šikovný obchodník ubezpečuje Európu, že v prípade, ak neprijmú ponúkaný „tovar“ v takom stave,

v akom sa nachádza, so všetkými chybami a bez reptania, jednoducho ho predá Rusku. Inak povedané, ak sa EÚ bude znepokojovať vývojom v krajine, Lukašenko sa znova obráti smerom k Rusku, od ktorého sa v skutočnosti ani nikdy neodvrátil.

V skutočnosti EÚ nie je schopná ovplyvňovať politickú situáciu v Bielorusku a Lukašenkovo správanie. Politický tlak, ktorý vyvíjal Západ do roku 2008, sa vôbec neprejavil na stabilite režimu a na jeho vnútornej politike. Sankcie, zavedené zo strany EÚ, boli namierené iba proti vedeniu štátu, ale nie proti systému a režimu ako takému. Na druhej strane sa ich zrušenie stalo symbolickým víťazstvom režimu v súperení s Európou a presvedčilo Lukašenkovo režim, že rovnako ako v minulosti môže pokojne potláčať opozíciu a pritom kupčiť so suverenitou a geopolitickým postavením. Ak Európa nebude reagovať na politiku štátnej moci, spôsobí to zintenzívnenie represíí v krajine, čo je v predvečer prezidentských volieb nevyhnutné. Možno povedať, že kroky proti ZPB predstavujú lakmusový papierik pred sériou ďalšieho útoku na občiansku spoločnosť a testujú trpezlivosť EÚ. Režim zároveň bude vytvárať nové konzultatívne rady a zaprisahávať sa vernosťou ideám demokracie.

Zároveň však návrat EÚ k tomu systému sankcií, ktorý existoval pred rokom 2008, už nie je možný, vzhľadom na jeho neefektívnosť. Je nutné buď rozšíriť sankcie aj na oblasť ekonomiky, čo by znamenalo zavedenie embarga, alebo potom nemá zmysel ich uplatňovať vôbec.

EÚ sa tak ocitla v komplikovanej situácii, keď absencia reakcie bude znamenať prejav jej úplnej bezmocnosti pri riešení bieloruskej otázky. Zavedenie rozsiahlych sankcií je však nemožné. V prvom rade preto, lebo Bielorusko je v súčasnosti významným obchodným partnerom mnohých európskych štátov (napr. Poľska,

Nemecka alebo Holandska). Preto by sankcie mohli zasiahnuť aj európske záujmy. Navyše, Rusko by vzniknutú situáciu využilo na posilnenie tlaku na Bielorusko, čo by viedlo k posilneniu jeho ekonomickej a politickej kontroly nad touto krajinou. Bez ohľadu na existenciu sankcií alebo ich absenciu, Rusko vynakladá všetko úsilie s cieľom dosiahnuť navrátenie stratených území. Čo sa týka vzťahov EÚ a Bieloruska, európski politici s najväčšou pravdepodobnosťou budú situáciu v Bielorusku „neustále analyzovať“ a riešenie problému odvedú dostratena. Zachovajú si tak tvár bez toho, aby niečo urobili.